

Στον τόμο Ελένη Χ. Καρυδά & Χριστίνα Π. Μίλεση (επιμέλεια), «Σχολικές καινοτομίες με έμπνευση, όραμα και δημιουργικότητα», Τόμος Β΄, Εκδόσεις Κιβωτός, Πειραιάς (Υπό έκδοση).

Η ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ ΣΤΟ 11ο ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΥΡΥΔΑΛΛΟΥ

Βασίλης Ι. Γεργατσούλης,
*Διδάκτωρ Λαογραφίας Πανεπιστημίου Αθηνών – Διευθυντής 11ου Δημοτικού Σχολείου
Κορυδαλλού*

Μαρία Ν. Τατσόγλου
*MSc E.M.P., Συγγραφέας Σχολικών Εγχειριδίων
Δασκάλα 11ου Δημοτικού Σχολείου Κορυδαλλού*

π. Κωνσταντίνος Γκουγκούδης
Δάσκαλος 11ου Δημοτικού Σχολείου Κορυδαλλού

Με τη σκέψη ότι το σχολείο είναι ο φυσικός βιότοπος του βιβλίου, εκπονήσαμε με τους μαθητές του 11ου Δημοτικού Σχολείου Κορυδαλλού ένα βιβλιοδετικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα.

Στην σύντομη αυτή παρουσίαση δε θα επεκταθούμε σε πληροφορίες για την ιστορία της βιβλιοδεσίας, μιας τέχνης τόσο παλιάς όσο και τα ίδια τα βιβλία. Επιγραμματικά μόνο θα αναφέρουμε ότι η φθορά του χρόνου, η συχνή χρήση και οι ακατάλληλες συνθήκες φύλαξης των πνευματικών αυτών θησαυρών κάνουν απαραίτητη τη θωράκισή τους. Αυτή είναι η αποστολή της βιβλιοδετικής τέχνης. Επιπλέον ενδιαφέρεται και για την αισθητική (καλλιτεχνική) προβολή των βιβλίων. Σε μια μακριά διαδρομή η τέχνη εμπλουτίστηκε. Σήμερα υπάρχουν πολλές τεχνικές, από φτηνές και απλές (καρφίτσα, σπιράλ, θερμοκόλληση κ. ά.) ως ακριβές και περίπλοκες (καλλιτεχνική βιβλιοδεσία). Τα εργαλεία έγιναν πιο αποτελεσματικά, ενώ στα υλικά προστέθηκαν και νέα, φτηνά και ανθεκτικά, της σύγχρονης βιομηχανίας (ενισχυμένες κόλλες, χαρτόνια, δερματίνες, πλαστικά καλύμματα κ. ά.).

Τα τελευταία χρόνια, με τη δημιουργία του ολοήμερου σχολείου και, κυρίως, με την εισαγωγή της Ευέλικτης Ζώνης, οι μαθητές γίνονται παραγωγοί πρωτότυπου υλικού. Οι εργασίες τους υπάρχει ανάγκη να αναδειχθούν για να παρουσιαστούν σε συμμαθητές, σε γονείς ή στην τοπική κοινωνία. Πολλοί εκπαιδευτικοί με φιλότιμες προσπάθειες τις δένουν με απλά, πρόχειρα και αυτοσχέδια μέσα. Η αξιοποίηση της καλλιτεχνικής βιβλιοδεσίας, μιας τέχνης με την οποία οι μαθητές θα μπορούσαν να κατασκευάσουν βιβλία ανθεκτικά και υψηλών αισθητικών

προδιαγραφών, αξιοποιείται ελάχιστα¹, καθώς λίγοι δάσκαλοι την έχουν διδαχθεί. Η σημαντική τομή που έφερε ο Θεόδωρος Ι. Μαραγκουδάκης, καθηγητής χειροτεχνίας του Μαρασλείου Διδασκαλείου, ο οποίος εξέδωσε στα 1927 τον *Πρακτικό Οδηγό της Χειροτεχνίας*, όπου το τρίτο τεύχος του αφορούσε στη *Βιβλιοδετική*², και η οποία συνεχίστηκε σποραδικά από καθηγητές εικαστικών σε παιδαγωγικές σχολές (Κωνσταντίνος Ευρυγένης και Ιωάννης Καραμπάτης) (Ευρυγένης χ.χ., Καραμπάτης 1986), δε βρήκε συνέχεια κατά τις τελευταίες δεκαετίες, με αποτέλεσμα οι δάσκαλοι οι οποίοι θέλουν να δέσουν εργασίες των μαθητών τους, ουσιαστικά να αυτοσχεδιάζουν. Αξίζει να μελετηθεί συστηματικότερα η παρουσία της βιβλιοδετικής τέχνης στην ελληνική εκπαίδευση (Σταματοπούλου 1999, σ. 161-183, Γεργατσούλης – Τρασάνης 2012).

Τώρα θα παρουσιάσουμε το βιβλιοδετικό πρόγραμμα που εκπονήσαμε στο 11ο Δημοτικό Σχολείο Κορυδαλλού.

Το σχολικό έτος 2010-2011 προσκλήθηκε ο επαγγελματίας βιβλιοδέτης Νικόλαος Καραμέτος στα συστεγαζόμενα 11ο & 22ο Δημοτικά Σχολεία Κορυδαλλού, όπου παρουσίασε σε δύο διδακτικές ώρες την τέχνη της βιβλιοδεσίας στους μαθητές των Ε΄ και Στ΄ τάξεων. Ο Βασίλης Γεργατσούλης (εκ των εισηγητών), διευθυντής τότε του 11ου Δημοτικού Σχολείου Κορυδαλλού, εντυπωσιασμένος απ' την παρουσίαση του Καραμέτου, ήρθε σε επαφή με την Ελένη Συρράκου-Γιγή, γνώστρια της τέχνης (μεταπτυχιακή φοιτήτρια στις «*γραφικές τέχνες – πολυμέσα*» στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο). Αυτή τον μύησε στην «κινέζικη» βιβλιοδεσία, την οποία πρότεινε ως μια εύκολη τεχνική για τα παιδιά. Ο διευθυντής συνεργάστηκε με τους δασκάλους της Τρίτης (Γ΄) τάξης π. Κωνσταντίνο Γκουγκούδη και της Πέμπτης (Ε΄) τάξης Μαρία Τατσσόγλου και πραγματοποίησαν μαζί ένα πρόγραμμα βιβλιοδεσίας διάρκειας τεσσάρων μηνών (στις ώρες των εικαστικών και της ευέλικτης ζώνης). Οι μαθητές των δύο τάξεων κατασκεύασαν βιβλία τα οποία περιείχαν εκπαιδευτικά προγράμματα που εκπόνησαν εκείνο το έτος. Οι μαθητές της Τρίτης (Γ΄) τάξης έδωσαν το εκπαιδευτικό πρόγραμμα *Απ' τη φανταστική διάσταση του μύθου στην επιστημονική του εξήγηση*, ενώ οι μαθητές της Πέμπτης (Ε΄) τάξης το εκπαιδευτικό

¹ Σε λίγα σχολεία εντοπίσαμε να γίνονται προγράμματα καλλιτεχνικής βιβλιοδεσίας (11ο Δημοτικό Σχολείο Κορυδαλλού, 7ο Δημοτικό Σχολείο Νίκαιας, 23ο Δημοτικό Σχολείο Νίκαιας, 1ο Δημοτικό Σχολείο Ταύρου, 24ο Δημοτικό Σχολείο Ιωαννίνων, Σχολή Χίλλ και 5ο Γενικό Λύκειο Νίκαιας (Γεργατσούλης – Τρασάνης 2012).

² Ο ίδιος επανεξέδωσε το σημαντικό αυτό σύγγραμμα στα 1933, εγκεκριμένο από τον Υπουργό Παιδείας Δημήτριο Χατζίσκο (απόφαση υπ' αριθμ. 68351/12-12-1932). Το βιβλίο επανεκτυπώθηκε το 1999 από τις εκδόσεις Φοίνικας. Ο Μαραγκουδάκης παρουσίασε τεχνικές για να δέσουν οι διευθυντές το πολύτιμο αρχείο του σχολείου και οι μαθητές τα τετράδια και τα βιβλία τους. Έδινε οδηγίες και για τη συντήρηση των πολύτιμων σχολικών χαρτών (Μαραγκουδάκης 1933).

πρόγραμμα *Ποιήματα και Ζωγραφιές: Περιβαλλοντικό πρόγραμμα με ποιητικές και καλλιτεχνικές δημιουργίες των μαθητών.*

Θα παρουσιάσουμε αναλυτικά τα στάδια της εργασίας μας.

Προμηθευτήκαμε από καταστήματα με υλικά βιβλιοδεσίας τα υλικά (χαρτόνι γκρι-γκρι, ύφασμα, χαρτί κραφτ, μαρμαρόκολλες, κόλλα, διακοσμητικές κορδέλες) και τα απαραίτητα εργαλεία (κόκκαλα βιβλιοδεσίας, κοπίδια, τρυπάνια, τρυπητήρι δέρματος, πινέλα).

Η κατασκευή των εξωφύλλων:

Ξεκινήσαμε κόβοντας τα χαρτόνια γκρι-γκρι για τα εξώφυλλα. Επειδή η ποσότητα ήταν μεγάλη, η κοπή έγινε σε τυπογραφείο της περιοχής. Το περιεχόμενο του βιβλίου επιλέξαμε να είναι τυπωμένο σε σελίδες μεγέθους A4 (29,7 X 21 εκατ.) με οριζόντια εκτύπωση. Υπολογίσαμε τα εξώφυλλα να προεξέχουν απ' τις σελίδες 5 χιλιοστά περιμετρικά. Τα εξώφυλλα και οπισθόφυλλα σχηματίσαμε από δύο χαρτόνια διαστάσεων 27,5 X 22 και 2,5 X 22 εκατ. αντίστοιχα (φωτ. 1). Στην ένωση των δύο χαρτονιών αφήσαμε αυλάκι 7 χιλιοστών. Το εύκαμπτο αυλάκι βοηθάει στο εύκολο άνοιγμα του βιβλίου. Για τη συγκόλληση των δύο τμημάτων χρησιμοποιήσαμε χαρτί κραφτ, αφήνοντας μεταξύ των δύο χαρτονιών, παράλληλα με τη θέση της ράχης, το αυλάκι μας. Ενώσαμε τα δυο χαρτόνια με το χαρτί κραφτ (φωτ. 2). Για να φτιάξουμε πανόδετα βιβλία, χρησιμοποιήσαμε ύφασμα (παρέχεται σε μεγάλη ποικιλία χρωμάτων), το οποίο είναι επενδυμένο εσωτερικά με χαρτί. Το κόψαμε μεγαλύτερο κατά 4 εκατοστά απ' τα εξώφυλλα. Για την αποτελεσματική και στρωτή συγκόλληση του χαρτιού κραφτ, αλλά και του υφάσματος, πάνω στα χαρτόνια πιέσαμε με το κόκκαλο βιβλιοδεσίας (φωτ. 3). Διπλώσαμε και κολλήσαμε τις άκρες του υφάσματος εσωτερικά. Ιδιαίτερα πιέσαμε με το κόκκαλο ώστε να χωθεί το ύφασμα στο αυλάκι που σχημάτιζε το κενό των δύο χαρτονιών. Έτσι κατασκευάσαμε ανεξάρτητα το εξώφυλλο και το οπισθόφυλλο του βιβλίου. Εσωτερικά τα καλύψαμε με ειδική μαρμαρόκολλα για να είναι όμορφα και να μη φαίνονται οι διπλωμένες άκρες του υφάσματος και οι κόλλες. Σε μερικά χρησιμοποιήσαμε χρωματιστές σελίδες A4 ή χαρτί περιτυλίγματος δώρων, το οποίο διατίθεται σε μεγάλη ποικιλία χρωμάτων και σχεδίων στο εμπόριο (φωτ. 4).

Το ράψιμο του βιβλίου:

Στη συνέχεια ανοίξαμε με τρυπητήρι δέρματος τέσσερις (4) τρύπες μέσα στο αυλάκι, με τις δύο ακριανές να απέχουν 2 εκατοστά από τα άκρα και τις υπόλοιπες σε ίσες αποστάσεις μεταξύ τους (φωτ. 5). Μετά εκτυπώσαμε την εργασία των μαθητών μας (η έγχρωμη εκτύπωση μπορεί να αναδείξει ζωγραφιές τους), τη στοιχήσαμε ανάμεσα στο εξώφυλλο και στο οπισθόφυλλο (αφήνοντας 5 χιλιοστά περιμετρικά) και σημειώσαμε με μολύβι μέσα από τις 4 τρύπες που είχαμε ανοίξει στο αυλάκι τη θέση που θα τρυπήσουμε το σώμα της εκτυπωμένης μελέτης. Τρυπήσαμε τις

σελίδες με ηλεκτρικό τρυπάνι πάνω σε ένα άχρηστο σανίδι. Στη συνέχεια ράψαμε σφιχτά με χρωματιστές κορδέλες ταυτόχρονα το σώμα των σελίδων με τα εξώφυλλα. Η ραφή ολοκληρώθηκε στο πάνω τμήμα του βιβλίου και οι άκρες της κορδέλας χρησιμοποιήθηκαν ως σελιδοδείκτες (φωτ. 6).

Τα εξώφυλλα μπορούν να διακοσμηθούν με πολλούς τρόπους: να γράψουμε πάνω τους πληροφορίες για τους δημιουργούς (π.χ. Μαθητές της Τρίτης (Γ') τάξης του 11ου Δημοτικού Σχολείου Κορυδαλλού) τον τίτλο της εργασίας που περιέχεται στην έκδοση, τη χρονολογία. Ακόμη, μπορούμε να διακοσμήσουμε το εξώφυλλο με μπογιά και πινέλο, να κολλήσουμε σε αυτό διακοσμητικά στοιχεία (αποξηραμένα φυτά, κορδέλες κ.ά.).

Με αυτή την τεχνική κατασκευάσαμε από ένα βιβλίο για κάθε μαθητή μας και λίγα επιπλέον για τους δασκάλους και το αρχείο του σχολείου.

Το σχολικό έτος 2011-2012 ο Βασίλης Γεργατσούλης ανέλαβε διευθυντής στο 23ο Δημοτικό Σχολείο Νίκαιας. Εκεί συνεργάστηκε με τους δασκάλους της Τρίτης (Γ') τάξης Ασημίνα Οικονόμου και της Πέμπτης (Ε') Φώτιο Μυλωνά. Με την ίδια τεχνική κατασκεύασαν βιβλία, ένα για κάθε μαθητή. Τώρα όμως η επένδυση των εξωφύλλων έγινε με ειδικό πλαστικό σε απομίμηση δέρματος (σε διάφορα χρώματα). Τα βιβλία και εδώ περιείχαν εκπαιδευτικά προγράμματα και εικαστικές δημιουργίες των μαθητών. Το ίδιο έτος τα 23ο και 7ο Δημοτικά Σχολεία Νίκαιας συνδιοργάνωσαν δύο σεμινάρια ενδοσχολικής επιμόρφωσης με θέμα τη βιβλιοδεσία, όπου οι εκπαιδευτικοί Δ. Τρασάνης και Β. Γεργατσούλης παρουσίασαν στους συναδέλφους τους την τέχνη της βιβλιοδεσίας και τις εφαρμογές της στο σχολείο (Γεργατσούλης – Τρασάνης 2012).

Αξιολόγηση:

Οι μαθητές εργάστηκαν με ζήλο. Ακόμα και εκείνοι οι οποίοι με τα κλασικά κριτήρια θεωρούνταν αδιάφοροι, έδειξαν μεγάλο ενδιαφέρον. Κάποιοι από αυτούς αναδείχθηκαν σε πρωταγωνιστές, ίσως γιατί βρήκαν μια καλή ευκαιρία να αποδείξουν την αξία τους σε δράσεις που ξέφευγαν από τα συνηθισμένα μαθήματα. Ο ζήλος επεκτάθηκε και στα προγράμματα, τα οποία αποτέλεσαν το περιεχόμενο των βιβλίων μας. Οι μαθητές ενδιαφέρθηκαν ιδιαίτερα για την ποιότητά τους.

Η ανάγκη να γνωρίσουν οι δάσκαλοι και οι μαθητές την τέχνη της βιβλιοδεσίας είναι μεγάλη. *«Οι διευθυντές την χρειάζονται για να συντηρήσουν το αρχείο του σχολείου, οι δάσκαλοι για να προβάλουν τις εργασίες των μαθητών ή για να συντηρήσουν φθαρμένα βιβλία της σχολικής βιβλιοθήκης και τα παιδιά για να έρθουν σε επαφή με μια γοητευτική μα παραμελημένη τέχνη, για να ευπρεπίσουν τα βιβλία και τα*

τετράδιά τους, για να ασκήσουν τα χέρια, το πνεύμα και την ψυχή τους, για να αποκτήσουν χρήσιμες δεξιότητες» (Γεργατσούλης – Τρασάνης 2012).

Μέσα από τέτοια προγράμματα μπορούμε να τονώσουμε την αυτοεκτίμηση των μαθητών μας. Μια μαθήτρια της Τρίτης (Γ΄) τάξης, όταν ολοκληρώθηκε η βιβλιοδεσία και κράτησε στα χέρια της το όμορφο πανόδετο βιβλίο της, είπε: «Δε φανταζόμουν ότι θα μπορούσα ποτέ να φτιάξω ένα τόσο όμορφο βιβλίο. Τώρα ξέρω πως αν έχω τα υλικά, μπορώ να φτιάξω και μόνη μου στο σπίτι πολλά τέτοια βιβλία». Οι μαθητές μέσα από τέτοια προγράμματα κατανοούν ότι μπορούν και οι ίδιοι, με την κατάλληλη καθοδήγηση, να δημιουργήσουν έργα υψηλής ποιότητας και αισθητικής και ότι αυτά δεν είναι προνόμιο μόνο των λίγων ειδικών καλλιτεχνών. Η ωφέλεια για τους μαθητές από αυτή την «απομυθοποίηση» είναι μεγάλη. Κι οι δάσκαλοι χαίρονται όταν οι μαθητές τους αποκτούν μια νέα αυτοπεποίθηση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Γανιάρης, Α. (1997). *Βιβλιοδεσία*. Αθήνα: Αδάμ – Πέργαμος.

Γανιάρης, Α. – Γανιάρη, Φρ. (1983). *Βιβλιοδεσία: Τέχνη και τεχνική*. Αθήνα: ΕΟΜΜΕΧ.

Γεργατσούλης Β. Ι. – Τρασάνης Δ. Ε., (2012) «Η τέχνη της βιβλιοδεσίας στο Σχολείο», Πρακτικά 6^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου *Παιδεία κάλλιστον εστί κτήμα βροτοίς*, Αθήνα: Ελληνικό Ινστιτούτο Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης. Αναρτημένο στην ιστοσελίδα:

http://www.elliepek.gr/gr_html/gr_proceedings/6th_conference.html

Ευρυγένης, Κ. (χ.χ.). *Ιχνογραφία, χειροτεχνία σε νέες βάσεις*. Αθήνα: Γιαννέλη.

Καραμπάτης, Ι. (1986). *Παιδαγωγικές και καλλιτεχνικές κατασκευές Αισθητικής Αγωγής*. 2^η έκδοση (α΄ έκδ. 1981). Αθήνα: Γραφικές Τέχνες Δημήτρη Μαυρομάτη.

Λέγγας, Μπ. (08-02-1998). «Μοναστηριακή βιβλιοδεσία. Τα βιβλιοδετικά εργαστήρια Μονής Δουσίκου, Αγίου Όρους και Πατριαρχείου Ιεροσολύμων τον 19^ο και 20^ο αι.». Στο Λιόντης Κ. (Επιμ.), *Επτά Ημέρες Καθημερινή (Αφιέρωμα «Περί βιβλιοδεσίας»)*, σ. 11-13.

Μαραγκουδάκης, Θ. Ι. (1927). *Πρακτικός οδηγός της χειροτεχνίας*, τεύχος Γ'. Βιβλιοδετική. Αθήνα: Οίκος Δ. & Π. Δημητράκου Α.Ε.

Μαραγκουδάκης, Θ. Ι. (1933). *Πρακτικός οδηγός της χειροτεχνίας του δημοτικού σχολείου*. Τεύχος Γ'. Βιβλιοδετική. Εγκεκριμένος ως βοήθημα διά τους διδάσκοντας διά της υπ. αριθμ. 68351/12 Δεκεμβρίου 1932 Υπουργικής αποφάσεως. Αθήνα: Οίκος Πέτρου Δημητράκου Α.Ε.

Σταματοπούλου, Ε. (1999). «Η διδασκαλία της βιβλιοδεσίας στη νεοελληνική εκπαίδευση (1830-1933)». Βιβλιοαμφιαστής, 1, σ. 161-183.

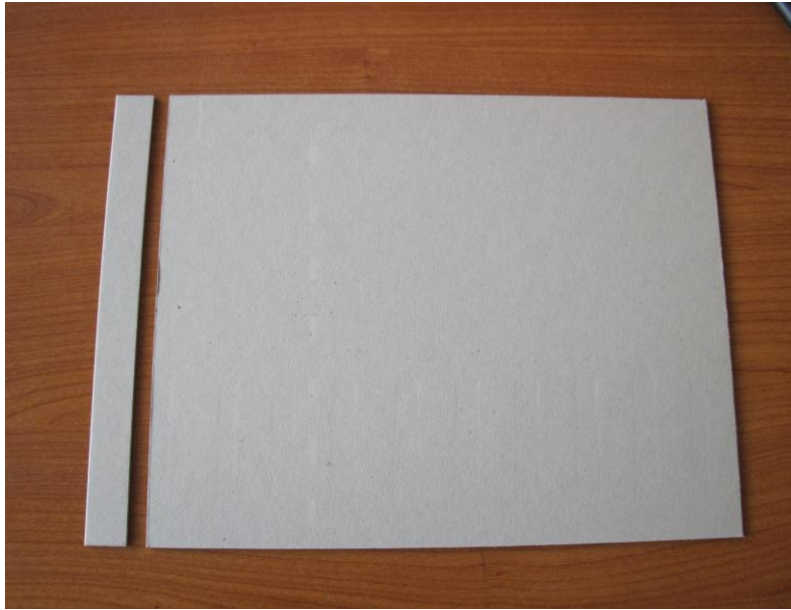
Τζόνσον, Π. (1997). *Φτιάχνω το δικό μου βιβλίο. Πρακτικός οδηγός της τέχνης του βιβλίου για ν' αγαπήσει το παιδί την ανάγνωση*. (Γ. Σκαρβέλη, Μετ.) Αθήνα: Εκδόσεις Οδυσσέας.

Τσελίκας, Αγ. (08-02-1998). «Βιβλιοδετική διακοσμητική. Διακόσμηση και θέματα στα βυζαντινά και μεταβυζαντινά χειρόγραφα βιβλία». Στο Λιόντης Κ. (Επιμ.), *Επτά Ημέρες Καθημερινή* (Αφιέρωμα «Περί βιβλιοδεσίας»), σ. 5-7.

Τσιρώνης, Ν. – Λέγγας Μπ. – Λαζαρίδου Α. (Επιμ.) (2008). «Το βιβλίο στο Βυζάντιο: Βυζαντινή και μεταβυζαντινή βιβλιοδεσία». Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου (Αθήνα 13-16 Οκτωβρίου 2005). Αθήνα: Ελληνική Εταιρεία Βιβλιοδεσίας - Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών (Ε.Ι.Ε.) – Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών – Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο.

Χούλης, Κων. (08-02-1998). «Η βιβλιοδεσία στη βυζαντινή και μεταβυζαντινή περίοδο. Από τη βυζαντινή στάχωση έως τη βιβλιοδεσία alla greca». Στο Λιόντης Κ. (Επιμ.), *Επτά Ημέρες Καθημερινή* (Αφιέρωμα «Περί βιβλιοδεσίας»), σ. 2-4.

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

Φωτογραφία 1: Χαρτόνια για εξώφυλλα.

Φωτογραφία 2: Χαρτόνια για εξώφυλλα με επικόλληση χαρτιού κραφτ.

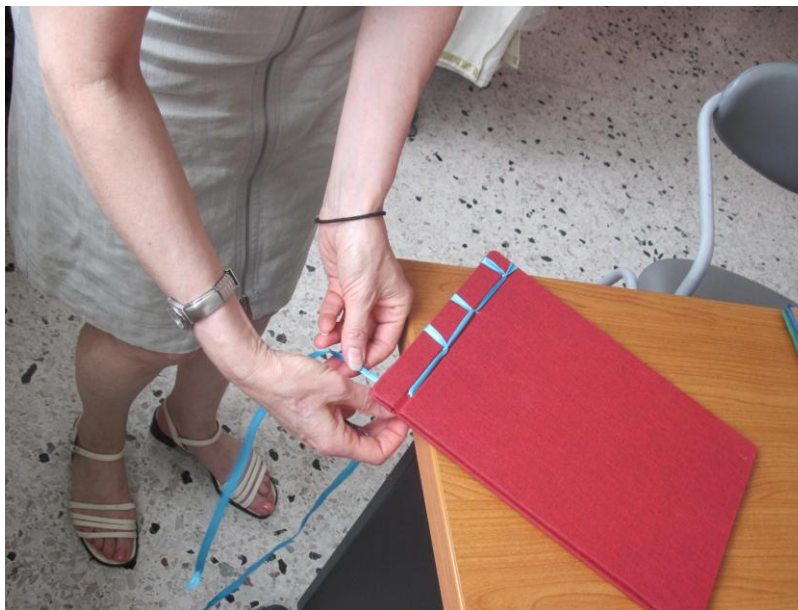
Φωτογραφία 3: Επικόλληση υφάσματος με συμπίεση με κόκαλο βιβλιοδεσίας.

Φωτογραφία 4: Εσωτερική επένδυση εξωφύλλων με διακοσμητικό χαρτί.

Φωτογραφία 5: Τρύπημα εξωφύλλων μέσα στο αυλάκι.

Φωτογραφία 6: Ράψιμο βιβλίου (εξωφύλλων και σελίδων) με κορδέλα.

Φωτογραφία 7: Μαθήτριές μας σε στιγμές δημιουργίας και χαράς.

Φωτογραφία 8: Τα βιβλία ολοκληρωμένα.